

Глуцук-Олея Г. І.,
Херсонський державний університет, м. Херсон

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ СПОСОБІВ ВИРАЖЕННЯ КАУЗАТИВНОСТІ В СУЧАСНІЙ ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

У статті описано основні методи дослідження способів реалізації категорії каузативності в іспанській мові на сучасному етапі її розвитку, а саме, лексико-семантичний (синтетичний) та лексико-синтаксичний (аналітичний) способи.

Ключові слова: каузативність, каузативні дієслова, семантичні особливості, каузативні перифрази, гіперонім.

В статті описані основні методи дослідження способів реалізації категорії каузативності в іспанському мовному матеріалі на сучасному етапі його розвитку, а саме, лексико-семантичний (синтетичний) та лексико-синтаксичний (аналітичний) способи.

Ключевые слова: каузативность, каузативные глаголы, семантические особенности, каузативные перифразы, гипероним.

The main methods of the ways of the realization of the causativeness category in modern Spanish: lexical-semantic (synthetic) and lexical-syntactic (analytic) ways are described in the article.

Key words: causativeness, causative verbs, semantic peculiarities, causative periphrasis, hyperonym.

Інтерес до каузативності, каузальності та причинності у філософії, риторичі, логіці, лінгвістиці, психології відображає паралельні процеси наукової спеціалізації та зростаючої інтеграції гуманітарних наук у межах когнітивної парадигми, що є новою спробою наблизитися до поєднання мовних одиниць різного лінгвістичного статусу однією семантичною функцією – вираження певного змісту.

Актуальність дослідження визначено спрямованістю сучасного мовознавства вивчення природи людського розуму, оскільки поняттєвий зміст знаходить свій відбиток у мові й може бути покладений в основу опису мовних явищ на різних рівнях мовної системи. З огляду на таку постановку проблеми, **метою** роботи є аналіз маніфестації вираження каузативності в сучасній іспанській мові. Таким чином, **предметом** дослідження є способи вираження каузативності в іспанській мові та їхні методи вивчення.

Лінгвістичні методи не являють собою єдиної сукупності способів дослідження та опису мовних явищ. Методика нашої роботи розроблялася на основі комплексного застосування таких методів і прийомів: *описовий* метод, *індуктивний* та *дедуктивний* метод, методи *компонентного*, *дистрибутивного*, *контекстуального*, *трансформаційного* аналізу, аналіз *словникових* *дефініцій*, а також процедура *кількісних підрахунків*.

Метод *лінгвістичного опису* передбачає вивчення мовного явища каузативності в сучасній лінгвістиці й іспаністиці, узагальнення, систематизацію особливостей способів та засобів вираження категорії каузативності в іспанській мові на даному етапі її розвитку. Це метод синхронного аналізу, основа якого – спостереження й виділення мовних одиниць і поєднання їх у сукупності, а мета – встановлення фактів, явищ та їх залучення до наукового дослідження [2, с. 177]. Таким чином процес дослідницької роботи може бути спрямований від фактів до сутностей або від сутностей до фактів. *Індуктивний* метод організації наукової розвідки полягає у виборці конкретних явищ і фактів з їх послідовним узагальненням та поступовим переходом від фактів до загальних висновків і результатів окремих конкретних спостережень. *Дедуктивний* метод, навпаки, базується на певних визначеннях сутностей та їхньої відповідності конкретним фактам, тобто, те, що стверджується стосовно всього класу, стверджується стосовно окремих його складників. У лінгвістичній практиці ці загальнонаукові методики не використовуються в чистому вигляді, тобто на початковій стадії дедуктивно висувається твердження про каузативність як універсальне мовне явище. Потім індуктивно, у процесі вивчення сучасних підходів до цієї категорії провідних іспанських та вітчизняних учених, роботи з іспаномовними текстами, нами було визначено способи вираження каузативності в сучасній іспанській мові, а саме досліджено лексико-семантичний та лексико-синтаксичний способи.

Для дослідження змістового аспекту каузативних дієслів (КД), які складають основу лексико-семантичного способу вираження каузативності, найефективнішим є залучення *компонентного аналізу*, метою якого є встановлення структури значення, у нашому випадку, дієслова як певним чином організованої сукупності елементарних змістових одиниць (сем). Під змістовими одиницями – семами – ми розуміємо базові компоненти семантичного змісту слова, що становлять елементарні відображення в мові явищ дійсності [2, с. 274; 6, с. 356]. За цими компонентами лексичні одиниці різняться між собою або поєднуються в семантичні групи, якщо в їхньому змісті виокремлюється щонайменше один семантичний компонент, який виступає основою їхніх значень та є спільним для лексичних одиниць усієї групи. Після проведеного нами аналізу різних підходів до класифікації КД за семантичними ознаками, ми можемо запропонувати власну класифікацію КД [1, с. 59-65]:

- КД каузації станів (фізичного стану (*herir, matar*) / психічного (*alegrar, asustar, emocionar, enamorar*));
- КД каузації дії (руху (*sacar, bajar*) / процесу (*hervir, cargar*));
- КД на позначення міжособистісних відносин (*mandar, ordenar, obligar, prohibir, permitir*).

У таблиці ми розмістили п'ять семантичних груп КД та шість сем, які представили у такий спосіб – каузатор виражений: а) істотою, б) неістотою; вплив каузатора: а) контактний, фізичний, б) дистантний, психологічний, розумовий; намір каузатора: а) довільний, б) мимовільний; інструмент каузації: а) інструментальна, б) неінструментальна; причина дій каузата а) примушення, б) спричинення; наслідок каузації а) результативний, б) нерезультативний. Наявність сем у групах КД було позначено знаком «+», відсутність, відповідно, «-». Наведені в таблиці дані свідчать про те, що значення впливу (фізичного чи психологічного) в семантиці КД є вагомим у його ідентифікації як каузативного. Таким чином, до загальних семантичних ознак каузативних дієслів ми можемо віднести:

- сему впливу;
- об’єктність (спрямованість на об’єкт дії);
- сему причинності та наслідку.

Таблиця 1.
Виявлення загальних семантичних ознак КД

семи	КД	фізичного стану	психічного стану	руху	процесу	міжособистісних відношень
Каузатор	а.	+	+	+	+	+
	б.	+	+	+	+	+
Вплив	а.	+	–	+	–	–
	б.	–	+	–	+	+
Намір каузатора	а.	+	+	+	+	+
	б.	+	+	+	+	+
Інструмент	а.	+	–	–	+	+
	б.	+	+	+	+	+
Каузат	а.	+	+	+	+	+
	б.	+	–	+	+	–
Причина дій каузата	а.	+	–	+	–	+
	б.	+	+	+	+	+
Наслідок	а.	+	+	+	+	–
	б.	–	–	–	–	+

Структурна організація компонентів у значенні слова визначається на основі його синтаксичної сполучуваності або синтаксичних властивостей. Тому компонентний аналіз застосовується нами не в чистому вигляді, а в поєднанні з *дистрибутивним* для визначення синтаксичного оточення каузативного дієслова та виокремлення каузативних конструкцій. Метод *контекстуального аналізу* застосовано в нашій роботі для визначення семи каузації в неперехідних дієсловах, каузативне значення яких розкривається в їх вживанні як перехідних, або, інакше кажучи, залежно від їхньої синтаксичної сполучуваності. Порівняймо: *Pasear por el parque* (Гуляти парком) / *Pasear al niño* (Вигулювати дитину), де в першому випадку дієслово *pasear* (гуляти) у своєму звичайному значенні є неперехідним та суб’єктноспрямованим, а в другому – вживається як перехідне, каузативне й об’єктноспрямоване, адже суб’єкт впливає на об’єкт із певною метою.

Трансформаційний аналіз у нашому дослідженні використовується для визначення семантичних особливостей похідних відприкметникових та відіменникових каузативних дієслів. Під трансформаціями ми розуміємо специфічні зміни, яких може зазнавати певна структура. Наприклад: *entristecer – causar tristeza / hacer así que uno se quede triste; enjaular – poner (cerrar) a alguien en una jaula*. У такому разі за допомогою трансформацій впливає каузативне значення похідних дієслів, які ми досліджуємо. Також для визначення семантики дієслів із каузативним значенням проведено *аналіз словникових дефініцій*. Цей аналіз дозволив стверджувати, що *hacer* і *dejar*, за допомогою яких утворені фактивна (*hacer + infinitivo*) та пермісивна (*dejar + infinitivo*) каузативні перифрази (аналітичні каузативні конструкції), належать до дієслів широкої семантики. Окрім цього було встановлено, що дієслово *hacer* за словниками іспанської мови позначає: (з)робити, (с)творити, здійснити / здійснювати, примушувати / примусити / змусити, спричиняти / спричинити, покращувати, перетворювати на... тощо [3, с. 1022–1026; 4, с. 378], з яких головними значеннями визнаються *causar, originar*, тобто *hacer* розглядається як гіперонім по відношенню до лексики широкої каузації (*estimular, forzar, obligar, provocar etc.*) [5, с. 588–589; 7, с. 547]. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що семантична потенція дієслова *hacer* дозволяє каузувати іншу дію, оскільки йому властива риса домінування. Таким чином, схематично можна зобразити відношення членів мікрополів впливу та примусу каузативної лексики (дієслова вибрані та розташовані в алфавітному порядку) до дієслова широкої семантики *hacer*, яке може виступати заміною членів цих полів у такий спосіб:

Таблиця 2.
Дієслово *hacer* як гіперонім дієслів широкої каузації

HACER			
Мікрополе впливу		Мікрополе примусу	
originar	influir	mover	causar
acuciar estimular excitar impeler incitar inducir instigar provocar		apremiar compeler constrenir convencer exigir forzar imponer obligar someter	

Процедура *кількісних підрахунків* застосовується нами на всіх етапах роботи з метою встановлення кількісних параметрів уживання каузативних дієслів (синтетичні каузативи) і каузативних перифраз (аналітичні каузативи). Враховуючи все викладене вище можна зробити **висновки**, що беручи до уваги, що каузативність є особливою дієслівною категорією, значення якої реалізується каузативними дієсловами (синтетичний каузатив) та перифрастичними каузативними конструкціями (аналітичний каузатив), розглянуто два способи вираження цієї категорії в мові: лексико-семантичний та лексико-синтаксичний.

Перспективами можна уважати дослідження синтаксичного способу реалізації каузативності в іспанській мові, тобто на рівні речення через прийменники причини, спонукальні й наказові речення, а також семантико-синтаксичний / контекстуальний спосіб вираження каузативності в розповідних, питальних та окличних реченнях.

Література:

1. Глушук Г. І. Аналіз семантики каузативних дієслів (на матеріалі іспанської мови) / Г. І. Глушук // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ LINGUAPAX. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. – Вип. 18. – С. 59-65.
2. Розенталь Д. Е. Словарь-справочник лингвистических терминов / Д. Е. Розенталь, М. А. Теленкова. – М. : Просвещение, 1985. – 399 с.
3. Diccionario español-ruso: L. Martínez Calvo (80. 000 voces). – Barcelona: Ramón Sopena, S. A., 1982. – 1917 p.
4. Diccionario manual de la lengua española: Cervantes / F. Alvero Francés. – La Habana : Pueblo y Educación, 1975. – 932 p.
5. Diccionario manual ilustrado de la lengua española / Revisión y Prólogo por Samuel Gili Gaya. – Barcelona : BIBLOGRAF, 1964. – 1126 p.
6. Lázaro Carreter F. Diccionario de términos filológicos / Fernando Lázaro Carreter. – Madrid : Gredos, 2008. – 443 p.
7. Nuevo diccionario ilustrado de la lengua española: 250. 000 acepciones / Editorial Ramon Sopena, S. A. – Barcelona : SOPENA, 1980. – 1036 p.